

N. b. 1
sagor

[Are Wagners]

Gunnars * *

* * Sagor

Pris 75 penni.

P. F.

säljes till förmån för folkbildningen.

Nb7

[Waerlanda]

Kapsel

Gunnars Sagor.

[Are Waerland]

P. F.

—•••—
Ekenäs.

Ekenäs Tryckeri Aktiebolag 1899.

Huru Gunnar fräffade tomten
i Åbo slott.*)

Finlands äldsta minnesmärke från kristendomens första dagar är Åbo slott. Grunden till detsamma lades kort efter Erik den heliges tåg till Finland, således omkr. 1200, eller för ungefär 700 år tillbaka i tiden. Ännu denna dag som är reser slottet sina hvita murar vid Aura äns inlopp. Det gör ett egendomligt intryck att se den resliga, underliga byggnaden, så full af minnen, och när man vandrar i dess uråldriga salar och hör kajornas hesa skri från de mörka tornluggarna, så är det som om sagorna trängde sig på en, som om hjältarna från det förgångna stege fram ur dödstystnaden i de

*) Föreliggande sagor äro samtliga populära samkvämsföredrag från en folkbildningskurs i västra Nyland och framträda som sådana utan alla anspråk. Förf.

djupa källarhvalfven och som om de förvittrade stenarna sakta begynte förtälja om gångna tiders svunna fröjder, svunna sorger och hårda lidanden.

Engång för icke länge sedan, förtäljer sagan, bodde invid slottet en liten gosse med namnet »Gunnar». Hans klarblå barnaögon blickade alltid med undran upp mot de väldiga granitmurarna, det var så hemskt i de gamla salarna och ekot ljud så underligt från de djupa källarhvalfven. Och när någon talade om det gamla slottet och dess långa historia, så brann den lilla gossens ögon af en underbar glans och det lilla bröstet vågade knapt häfvas af fruktan för att något ord kunde gå förloradt. O! hvad han gerna velat se alla dessa riddare, slottsherrar, furstar och konungar med sina lysande följen och lefva i de tider som fostrat alla dessa underbara sagor.

Redan då han var ett litet barn, hade hans moder berättat för honom om tomten, som bodde i slottets djupaste och hemligaste salar, där alla gamla minnen och skatter lågo gömda. Hur gärna hade han ej velat få träffa denna lilla tomte; — om han blott skulle vågat sig tillräckligt djupt ned, säkerligen hade han då fått tag i honom!

Med sina kamrater tumlade han om i lek och ras på slottets borggård, och mången gång, när leken var lyktad, smög han sig ensam ned

i de mörka hvalfven, och ropade så tomtens namn. Men hu! det svarade från alla håll och kanter, och förskräkt vände han åter upp till dagsljuset.

En afton hände det sig att liten Gunnar sprang för djupt ned och förirrade sig i de långa hvalfven. Trött efter dagens lekar satte han sig slutligen ned att hvila och gråta ut, ty han skulle hem till kvällsvarden, men kunde ej finna vägen. Slutligen somnade han in djupt och tungt. Stunderna flögo bort, hvalfven blefvo alldes kolmörka, och lilla Gunnar ryste i den kalla och fuktiga luften.

Då kände han plötsligt en hand som lätt lades på hans axel. Hu då! Gunnar såg förskräkt upp. Han gnuggade sina ögon. Säg han rätt? Där stod framför honom en liten man i röd mössa, och under mössan myste ett vänligt ansikte. God dag, nickade mannen, var ej rädd, jag är tomten i Åbo slott!

Nej, Gunnar var ej heller rädd. Han såg och såg in i det lilla ansiktet med de små vänliga ögonen, modet kom åter, och så helsade han långsamt: »God dag! — är du den lilla tomten som mamma talat om, så heter jag Gunnar, och min pappa bor invid slottet».

Tomten nickade åter. Jag känner dig Gunnar, du älskar mitt slott och dess gamla sagor, jag tycker om dig, och du skall få följa mig. Vi

skola vandra genom tidehvarfven i slottets dolda salar, du skall få se deras kämpar, furstar, konungar och blodiga strider, du skall få skåda hofven i all deras glans och Åbo åldriga slott på höjden af makt och ära.

Ritsch, ratsch! Tomten skramlade med sin väldiga nyckelknippa, tog fram sin lilla röda blindlykta och så bar det i väg. Spindlarna tittade förstulet fram ur sina gömmor, grodorna hoppade på de slippriga trappstegen; nedåt gick det, nedåt genom slingrande gångar och hemliga dörrar. Gunnars ögon blefvo allt större och större. Hvad skulle han icke nu få se förslag! Han glömde rakt att han varit trött och sömnig, ja, jag tror han inte ens skulle kunnat säga hvad han hette. Så stor makt hade det underbara öfver vår lilla Gunnars sinne!

Gunnar i forntidens sal.

Ritsch, ratsch! Nyckelknippan skramlade, en järndörr knarrade i sina rostiga fogningar och en fläkt af fuktig, unken luft kom Gunnar att nysa.

Tyst, sade Tomten, vi stå nu på trappan till finska historiens förgård. Hör du sucken, som sakta smög sig fram i hvalfvet. Den kom från kämparna där inne; de sofva alla sin tusenåriga sömn och de skola ej vakna förrän en annan sol lyser öfver vår dunkla jord, förrän ett rättfärdigare och ädlare släkte bygger i jordens härliga dalar. De sofva och vänta på den dagen, — och ser du, den skall komma, fast det kanske räcker många, många tusen år.

Pass på, nu äro vi framme! Stig vackert ned! Ser du, här är dörren till forntiden. Den är tyngst af alla, ty den gömmer vårt lands dunklaste minnen. Håll dig tätt efter mig!

Det blixtrade, skimrade och blänkte för Gunnars ögon. Han såg som i drömmen en väldig dörr öppnas och åter slutas, och innan han viste ordet af stod han midt inne i en stor sal, fortidens dunkla sal, som tomtén kallade den.

Han var nära att ropa till af förvåning, men tomtén lade varnande sin hand uppå hans mun. Stör ej mina kämpar, sade han, de sofva och drömma, och när orätt och våld går fram öfver Finlands bygder, så sucka de tungt, sucka så hvalfven skaka.

Ser du den väldiga kämpen där med det hvita skägget, ser du hur vackert hans ansikte är och huru skönt alvaret bor på hans höga panna. Det är Finlands sångarkung, den gamle Wäinämöinen, han, som sjöng i sagornas natt, sjöng så bergen remnade och skogens invånare skyndade ur sina iden för att få lyssna till hans sång. Han sofver nu och drömmer om ljus och lycka för det folk han engång gaf sångens heliga gäfva.

Och kämpen härinvid är Ilmarinen, Wäinämöinens vapenbroder, han, som engång klef upp i furan för att taga ned månen; och här lutar sig den tappra Lemminkäinen öfver sitt goda svärd, som engång fält så många mäktiga motståndare. Ser du dessa långa rader af väldiga jättegestalter. Det är deras kämpar, som

sofva, trötta efter Kalevalas många strider. Engång voro de herrar i vår nord, de foro vida, kufvade grannar och plundrade mäktiga byar. Här ser du Sampo, penningekvarnen, som engång malade rikedomar åt Suomifolket, och sakta, ser du den sköna gyllene prinsessan i sin rika skrud. Det är en dotter af det varma Cypern, som Lemminkäinen engång hemförde från sin rövvarfärd till söderns heta länder. Men tyst, nu stå vi vid sägnernas bronzport. Här börjar historiens första blad. Vi komma till ljusare salar!

Medeltidens sal.

Sakta Gunnar! hviskade den lilla tomten. Nu komma vi från forntidens dunkla skymning in i häfdernas morgonrodnad. Ser du, denna väldiga järndörr gömmer vårt folks medeltid, gömmer våra minnen från Erik den heliges tider intill Gustaf Vasas dagar. Pass på, nu öppnar jag!

Hu! Gunnar käner sig åter hemsk till mods. Det knarrade så underligt i de gamla gångjärnen, spindlarna sprungo förskräkta till sina gömslen och luften kändes så märkvärdigt tung; men han vandrade ju i sagornas land, djupt nere i källarhvalfven under det väldiga slottet. — Ingen under om det kändes litet kusligt!

Försiktigt öppnade tomten den väldiga järndörren. Gunnar tog mod, gnuggade sina ögon och försökte genomtränga mörkret. Sakta vek dunklet för lyktans matta sken; konturerna af

en väldig sal trädde fram. Gunnar såg och såg. Midt på golvet stod ett tungt, väldigt stenbord, och vid bordet satt en åldrig man. Hans yfviga skägg böljade ned på golvet, ena handen låg tungt nedfallen vid sidan, den andra stödde det snöhvita hufvudet.

Mannen är gamla konung Erik, hviskade tomten. Det var han som engång hämtade Kristi läror till våra bygder, döpte finnarna vid Kuppis källa och lade första grunden till mitt slott. Jag vårdar den gamle som salens dyrbaraste klenod, och till och med rättorna, som tissla och tassla öfver alt, vika vördnadsfullt undan när de nalkas honom. Vår kristna kyrka är hans verk, det var han som hämtade upplysning och kunskap till våra bygder. När århundraden växla, när ett gammalt sjunker i sin graf och ett nytt träder fram, då vaknar gamle kungen, drager en lång suck och frågar hvad tiden förkunnar: om finska folket är likt sig än och om det än står fast vid sanning och rätt; och när jag svarat, sjunker det snöhvita hufvudet åter i handen och konungen begynner ånyo sin sekellånga sömn. Ser du hur lugnt han sofver? Lugn skall hans sömn förbli sålänge Finlands folk vandrar pliktens stigar, sålänge ärlighet och redbarhet har hemvist uti Finlands låga kojor. — Kom Gunnar så gå vi vidare!

Tomten tog Gunnar i armen. Han förde honom förbi den ena resliga gestalten efter den andra. Här stodo de gamla riddarne i sina mörka järnrustningar, medeltidens konungar i gyllene dräkter, och här sutto i en lång rad Finlands första biskopar i sina höga mössor och granna skruder. Gunnars ögon slukade begärligt alt det underbara. Han såg biskop Hemming, som bonden Lalli slog ihjäl, den bistre biskop Tomas, som engång kallade nordens folk till strid mot det på Volgas slätter uppväxande tsarriket, Birger Jarl, den kraftfulle härföraren från Erik den läspes dagar, konung Magnus, som satte lös för bondens lada, Tyrgils Knutsson, grundläggaren af Viborgs slott, med många andra.

Pass upp, sade tomten, nu skall du få se riddartidens guldålder! Knick, knack, glaset på lyktan vreds om, ljuset fladdrade till, — så blef det skumt och dödstyst. Gunnar smög sig närmare sin lilla följeslagare. Långt borta i mörkret började det myllra och röra sig. Gunnar spände ögonen och fittade in i virrvarret.

— Ser du något, frågade tomten?

— Jag — ser, jag ser — svarade Gunnar långsamt, ett landskap dyka upp ur mörkret. Genom landskapet går en å, och invid ån reser sig murarna af en väldig borg.

Det är Raseborg, hviskade tomten!

— Gunnar grep häftigt tomtens arm. Hör! jag hör hofslag — de komma allt närmare och närmare, — det klingar af vapen och sporrar. Ett moln af dam drager ned mot bron, ur molnet skimra glänsande rustningar, blixtra vapen — man kommer alt närmare slottet — nu rider förtruppen in genom borgporten. — Se där! på en eldig springare rider en reslig ryttaregestalt, hans rustning är en konungs, man skyldrar, hälsar, springer fram och bugar sig i stoffet. —

Det är Bo Jonsson Grip, du ser, sade tomten. Han är nordens mäktigaste man, och Sveriges konung är hans lydiga tjänare. Från sin borg styr han Norden, och när den väldige riddaren vredgas, då darrar konung Albrekt i Stockholms slott, då böja nordens mäktige ödmjukt sina hufvuden och då suckar folket.

Knick, knack! Tomten vände åter om glaset på sin lykta. Scenen förändrades. Dyster och hotfull hängde himmeln öfver Raseborgs vackra nejder. Ur den djupa slottsporten drog ett tåg af svartklädda ryttare och i midten af tåget bars en likbår. — Förgängelse, hviskade tomten, slut med den store Bo Jonsson! Ser du hur bönderna förskräkta sticka ut sina hufvuden ur dörröppningarna och korsa sig, hör du hur de aningsfullt hviska till hvarandra: »Andra tider, andra tider! Gud skydde vårt land!»

Knick, knäck! Slut på riddartiden! Nu äro vi i stora salen på Kalmar slott. Bo Jonssons arf är skiftadt, och i fredliga dräkter sitta rikets höga herrar uti gyllene stolar. Under tronehimmeln i salens bakgrund står en kvinnogestalt. Med ena handen håller hon konungatronens karm, med den andra en pergamentrulle. Invid tronens fot stå tre svenner — unga gossar — hvar och en bärande en krona. Pass på! nu vecklar hon ut rullen och läser tydligt och klart: »Wi Margareta, dotter till Danmarks hänsofne mäktige konung, Valdemar IV Atterdag, och ensam herskarinna öfver Nordens trenne riken, har kallat Eder, riddare och riksrådsmän från Sverges, Norges och Dannmarks linder, till möte uti denna sal, på det i med oss måtte grundlägga och till evärdelig tid fastslå en förening och union mellan dessa trenne riken, dem Gud så nära förenat» — Herrarna buga sig, allvar bor i deras anleten, och ödmjukhet i deras ryggår.

Ser du, hvisskar tomten, det är anden som regerar världen, anden som länkar folkens öden. För makten uti människans blick vika öknens rofdjur, för kraften i en svag kvinnas ord böja jordens store ödmjukt sina hufvuden! — — —

Lyktan flammade till, Kalmarsalen försvann. Gunnar hörde ett härskri ljuda, såg väldiga beväpnade hopar tåga genom Sverges bygder, han

såg Stockholm i lägor, dess borgare fly och stupade stridsmän fylla gator och vägar. Engelbrekt kom med sina dalkarlar. Fram bar det öfver Svearikets bygder, »ned med unionen, ut med danskarna, lefve ett fritt Sverge och en fri konung!» ljödo ropen. Lyktan flammade till. Alt blef ett enda virrvarr af rök och dam, blanka rustningar och blixtrande svärd.

Ritsch, ratsch! — alt försvann.

Här slutar vår medeltid, sade tomten. Den är full af vapenbrak full af kif och blodiga strider. Våldiga kämpar stiga fram, mäktiga andar forma folkens öden, fylla historiens blad med sägner om jättestora bedrifter, åldras stupa och försvinna. Och när de vikit undan falla ofta med dem deras värk; så är tidens gång: — ständig växling, ständig förändring. Framåt går det oafbrutet. Ser du gamle konung Erik där han sitter vid sitt bord, ser du alla dessa medeltidsgestalter här rundtom? De sofva sin långa sömn, hvila i ro efter utståndna strider. Hvar och en har gjort sitt inlägg, skrivit sina rader på historiens blad för att sedan glömmas och förgätas. Men det goda i deras värk går genom tiderna. Det kan ej nedbrytas, ej heller förintas, det kan blott gömmas, hämmas för en tid, för att sedan åter bryta fram med så mycket större kraft.

När valdet härjar och olag tager bostad uti

Finlands bygder, då blir det gny och vapenbrak i mina salar. Kämparna rifva och slita i sina tunga bojor, de brottas förgäfves med den sekel-långa sömn som fångslar deras lemmar. De vilja upp, ut att strida för sitt gamla, kära land mot de makter, som kränka dess rätt och bryta dess värn.

Men gamle Erik rör sig icke! Han ler åt braket, ler åt våldet, så länge finska folket ej vikit af från pliktens och rättens stigar, ler i medvetandet af att det sanna oakadt allt skall framgå med seger. Han förde engång kunskap och upplysning till våra bygder; det var det arf han lemnade åt kommande generationer, och han viste, att det arfvet äfven skulle bli bestående.

Ser du Engelbrekts bild på väggen härinvid. Engång bröt han med kraftfull arm förtryckets bojor och skänkte frihet åt sitt folk. Hans värk går igen, hans maningsrop tystnar aldrig. Frihetens kämpe är han än i dag, som är, och skördar seger efter seger. I den lugna trygghet, som talar ur hans anletsdrag, bor vissheten om att folkens frihetssträfvan blott kan förtryckas, hämmas för en tid, men aldrig förvisas från jorden.

Vasaätten.

Nu lämna vi medeltidens dunkel och vandra upp till de gamla svenska konungarnas salar, fortsatte tomten. Pass upp — här ha vi gången, följ mig!

Gunnar vandrade uppför slippriga trappor, genom unkna källarhvalf och ödsliga salar. Här lägo hopade massor af gamla svärd, forntida krigardräkter, gevär, pistoler och uråldriga läderkanoner.

Gamla minnen, sade tomten, rester ifrån slottets glansperioder, då tappra krigare befolkade tornens tinnar och det svenska namnet flög aktadt och fruktadt ut öfver världen. Då var det lif och lust i mina salar. Glada sånger ljödo, trumpeter smattrade, mäktiga konungar drogo ut och in genom slottets portar och guldstickade hofherrar krökte rygg i dess härliga gemak.

Tiden har sköflat alt, endast här i mina kära hvalf lefver minnet kvar, och härifrån skall det ej heller försvinna.

Framme! hviskade tomten. Håll dig tätt efter mig. Dörren är tung och slår hastigt igen. Gunnar kände framför sig — tomtens stack nyckeln i det väldiga låset och: ett, tu, tre — nu voro de inne.

Salen var dyster och stor. Midt öfver golfvet gingo en rad af väldiga pelare och rundt om i väggarna funnos djupa nischer eller fördjupningar. Gunnar ansträngde sina ögon och upptäckte vid skenet från en svag härd väldiga mörka gestalter som stodo i nischernas dunkel. Det var de gamla svenska konungarna. Gunnar kände igen dem från sin bilderbok där hemma.

Och golfvet! Tänk så fullt det var med underbara ting från forna dagar! Gunnars ögon slukade ifrigt alt. Här lågo kringströdda dyrbara relikier, krusifix, fanor, tunnor med gamla mynt i silfver och guld — altsammans krigsbyten från Sverges storhetstid. O, så vackert ropade Gunnar och tog upp en gammal urna med kanterna blixtrande af praktfulla diamantinfattningar. Trrr! sade det, och ur urnan trillade en hop små varelser; — Gunnar blef förskräckt och hade så när fölt härligheten i golfvet.

Det var bara en liten mössfamilj, förtäljde tomtens, som tagit sin bostad i urnan. Jag har skött och vårdat dem. Ser du hur de nu titta förvånade på oss, som vi stört dem i deras bostad.

Gunnar såg en hop små ögon glimma i mörkret. Pii! sade mössmamma, och så plockade tomtens sina små vänner tillbaka i deras furstliga bostad.

Pjesen är från Gustaf Adolfs dagar — fortsatte tomtens. Härifrån drack han Tysklands välgång, då han i Nyrenberg, på höjden af makt och ära, stod midt i kretsen af Europas mäktigaste furstar. Då blixtrade dessa diamanter vid skenet af tusentals ljus, då riktades allas blickar på dessa härliga sirater och lefveropen ljödo för hjältekonungen från nordens, — nu har en liten mössfamilj tagit sin bostad i konstvärket. Förbi med alt, förbi med furstar och konungakronor, »förgängelse» suckade det ur hvalfven.

Kom Gunnar, se här har du Sverges första stora konung, Gustaf Wasa. Reslig står han i sin nisch, de vackra ögonen blicka lugnt ut i världen och skägget böljar skönt öfver det höga bröstet. Se hans panna! — herskarviljan tronar där i all sin glans, fasthet och mod bo i dess höga hvälfning. Och handen, som nu så lungt sluter den lilla herskarstafven, har engång tyglat nordens oroliga nationer. Det var han

som lade grunden till Sveriges storhet, det var han, som kväste landets upprorsfloccar och förde Luthers läror in i sitt rike. Sveriges höga her- rar fingo böja sina styfva nackar, de stolta dala- männen, som afsatt så många konung, hade fun- nit sin öfverman och sutto lydigt hemma, och grannstaterna betänkte sig trenne gånger innan de drogo vapen mot den mäktiga fursten i Stock- holms slott. Klostren stängdes, munkar och nun- nor kördes på porten, — öfveralt krafffull ordning och undergifvenhet!

Och när den gamle Gösta lades uti sin graf, lämnade han ett enigt Sverge och en stark konungamakt åt sina söner. »Tider varda kom- mandes, ljödo afskedsorden till Sverges folk, då i velen rifva mig åter upp ur min graf om i det kunnen».

Och tider kommo! — Tomten förde Gunnar till en annan nisch. — Här ser du den gamle konungens äldsta son, konung Erik XIV. Ge- stalten är vasaättens, men hållningen talar om slankighet och ombytlighet. Dragen äro dröm- mande svärmiska, ögonen milda, men på pannan skönjes hemska spår: — det är vansinnets dy- stra tecken. Sitt sköna arf fördärfvade den vankel- modige konungen. Dagar hade redan kommit då Sverges folk velat rifva gamle Gösta upp ur grafven.

— Ser du, på bröstet bär konung Erik

en medaljong. Jag skall visa dig den. Titta — Tomten steg upp, tog en tung guldkedja från konungens hals och öppnade den vidhängande me- daljongen. — Ser du detta lilla kvinnoansikte: dessa väna, älskliga drag? Det är bilden af den sköna Karin, soldatdottern från Norrland, som engång vann den flyktiga Eriks hjärta och en- gång fick bära Svearikes tunga krona. Olyck- lig var hon, — hennes största kärlek blef hen- nes största sorg och konungakronan hennes tyng- sta börda.

Vänta skall du få se! — Tomten blåste försiktigt på den vackra medaljongen och strök sakta med sin hand öfver porträttet. — Gunnar såg med förvåning hur en drömbild sakta ma- nades fram. Där låg målaren spegelblank i här- lig sommarnatt.

»Se», sade tomten!

»Sakta glida vimpelprydda båtar,
Mälarn speglar röda aftonskyn,
Åror plaska under valdthornslåtar,
Löfskog doftar invid vattnets bryn».

— Och vid den lummiga stranden sitter Necken! Hör, hur han sjunger till sin harpas silfvertoner, sjunger för det vackra kungaparet i guldbåten där och sjunger så, som endast Necken kan sjunga; — ord och toner klinga som det innerligaste ackord till taflans skönhet!

Necken sjunger:

»Fäll nu aran, slupen lägg på svaj,
Vagga utan mål en natt i vackra maj!
Valdthorn, tystna nu,
Eko, lyssna du:
Kung Erik leker på luta».

— och båtarna glida ut öfver Mälarens älskliga vattenspeglar; kung Erik griper sin luta, lägger lutan uppå silkesstickadt knä,

»Och den hvita handen väljud smeker
Fram ur silfversträng och cederträ.
Liten Karin lyssnar tyst därpå,
Tills i hennes ögon stora tårar stå.
»Är herdinnan min
Icke glad i sinn?»
Leker Erik uppå lutan».

— hör! nu sjunger vackra kungen till litten Karin:

»Fruktar du försåt ifrån min broder
Hertig Rödskägg? Säg, min tankes sol!
Än jag håller fast i rikets roder,
Än jag sitter på kung Göstas stol.
— Till dess dagen purprar bergets hatt
Låt oss älska blott i varens ljusa natt!
Det är långt igen, än till morgonen —
Kung Erik leker på luta».

»Liten Karin, unga kungen ber dig:
Blif du min och Stockholms borg du får.
Säg ett ord — och jag guldkronan ger dig
Att förblekna kring ditt gyllne här.
Jag är Erik, vackra drömmars kung:
Smidd af månestralor käns ej kronan tung.
Gråt ej barnet mitt
Så blir riket ditt
Kung Erik leker på luta.»

— — — — —
Knick, sade det. — Tomten knäpte fast medaljongen och hängde den på sin plats.

Så var sagan om den vackra kung Erik och liten Karin, — dystert blef slutet!

— Ser du mannen härinvid? Det är Johan, Eriks grymme broder. Af sin fader hade han fått Finland i förläning och förde såsom hertig ett lysande hof i salarna på mitt gamla slott. Sändebud kommo och gingo, rikedomar strömmade till källarhvalfven, och näjden vimlade af krigartrupper.

En dag hemförde den unga herskaren polska konungens dotter som brud. Då blef det lif i Finlands gamla hufvudstad. Glada fester aflöste hvarandra. Riddare och adelsmän strömmade till slottet, och ända in i sena natten klingade muntert skämt utöfver Aura åns härliga näjder.

Emellertid reste sig hertigen snart upp mot

sin konung, störtade honom från tronen och grep själf herskarspiran. Ser du hur hämdgirighet talar utur anletsdragen och hur läghet bor i den smilande blicken? Tolf år höll han sin broder i ett hårdt fängelse och lät slutligen förgifta honom med en ärtsoppa.

Sitt rike fördärfvade konung Johan i grund och botten. Han höll rådplägingar med jesuiter, lät katolska präster predika uti Sverges kyrkor och sökte återinföra påfvens läror i landet. Men Sverge reste sig som en man och »hertig Rödskägg» fick lof att vika.

Nu framträdde den 3:dje brodern, hertig Karl, på historiens skådebana. Här har du honom! Ser du hur fast de tunna läpparne äro slutna, hur bestämd blicken ljungar fram under de buskiga ögonbrynen? Det är faderns ande som går igen, Gustaf Wasas herskarkraft, som bryter alla hinder. Efter sina, svaga bröder, Erik och Johan, tog han ett fast tag i stadsrodret: — det blef ordning och skick i riket, och statsskeppet sköt ny fart genom tidens många bränningar.

»Bort med ogräset!» sade kungen, och så knackade han nacken af rikets höga herrar, som vågat trötsa vasasonen. Andra tider, andra seder! — det blef åter frid och lugn i Sveas bygder.

Men konung Karl blef snart trött; — förgäfves brottades hans starka ande med ålderdo-

men. Livvets vinter strödde sitt snö i gamlekungens lockar, bröt hans kroppskrafter och lade honom slutligen på sjukbädden. Med ett hjärtligt afsked af sin son, den lilla sju-årige Gustaf Adolf, och med ett aningsfullt »han skall göra det!» sjönk konung Karl uti sin graf.

Hjältekungen.

Nu äro vi inne i Sverges storhetstid! Ser du, där flamar Sagas härd. Kom följ mig! Gunnar trefvade sig försiktigt fram mot ett litet ljussken långt borta i djupet af den stora salen. Besvärlig var vägen öfver de uråldriga fornminneshögarna med deras gamla kyrkoprydnader, trasiga fanor och slitna praktdräkter. Slutligen voro de framme.

Tomten satte Gunnar i en uråldrig läderstol. Se nu noga in i glöden, sade han! — Ett — tu — tre! — det sprakade till, lågan flammade upp och kastade hemska skuggor ut i salen. Hu! det var som om de gamla konungastalterna hade rört sig i sina nischer och som om det myllrat och krupit i alla gamla skräphögar. Gunnar blef ängslig och kände sig rädd. — Tänk om alt begynte spöka. Hu! hvad det var rysligt.

Pass upp, nu komma de, sade tomten och rörde ett tag i de glimmande kolen. Titta noga in i lågorna på sagas härd! Tam, tam, tam ljud det. Trettioåriga krigets marsch klingade sakta och svagt långt i fjärran. Ljudet kom alt närmare, det blef alt starkare och starkare och slutligen brusade tonerna genom hvalfven så Gunnar tyckte golfvet darrade under hans fötter.

— Nu kunde han urskilja orden!

»Den snöiga nord är vårt fädernesland,
Där sprakar vår härd vid på den stormiga strand
Där växte vid svärdet vår härdade arm
Där glödde för tro och för ära vår barm.»

Länder och städer drogo förbi Gunnars ögon i härdens underbara lågor. Krigare stormade fram. Stridsgnyet ljud öfver Tysklands vida slätter.

Gustaf II Adolf syntes på en eldig springare. Soldaterna hurrade, folket hurrade och frihetsropet flög från by till by, från stad till stad.

Borgar stormades, slott föllö i grus, rika städer öppnade sina portar, segerjublet öfverröstade kanonernas åskor. Hell, lejonet från Norden! Ve, den dristige, som vågar trotsa dess slag!

Svarta skuggor skymtade förbi. Gunnar såg ett hemskt grin i deras förvidna anleten. Det var munkar och jesuiter som flydde för nordboarnes kulor och blixterna från hjältekungens

skarpa klinga. Ned med jesuiterna! Ned med påfven! Död åt hans anhang!

Och åter brusade marschen:

»Och ila vi fram öfver aska och grus,
Så springa ur hofvarna gnistor af ljus,
Så blixtrar hvart hugg som en strimma af sol
Och frihet går ut från den ljungande pol.»

Nedåt mot söderns rika länder bar vägen.
Furstarna darrade i sina slott, kejsaren bleknade
i sin fasta hufvudstad, — intet förmådde
hejda nordens härar.

Hjältekonungen drog genom Tyringervalds
våldiga granskogar, följde floden Main i dess
otaliga krökningar och intog de katolska biskopar-
nas borgar. Starka fästen jämnades med jorden,
våldiga murar vräktes till marken; — hvar
fans väl det motstånd, som kunnat häjda vikin-
gättlingarna i deras oafbrutna segertåg?

Soldaterna sjöngo:

»Vi badade i Nevans bad vår frustande häst,
Han sprang öfver Weickseln så glad som till fest,
Han bar öfver Rehn vårt hämnande stål.
Han drack uti Donau kejsarens skål.»

Ser du Gunnar, det var andra tider det, sa-
de tomten! Ser du hur katolikerna springa, hur
gamle Tilly förgäfves söker häjda Nordens lejon
och hur hans präster förgäfves knäppa med sina

radband. Framåt går det! Med dödsförakt rän-
na svenskar och finnar öfver vallar, broar och
grafvar, djärft och vigtt bestiga de skyhöga mu-
rar, vräka försvararne till marken, rensa gator,
torg och borggårdar och återkomma med omät-
liga byten. — — — — —

Tyst! — nu äro vi i stora lägret vid Ny-
renberg. Sändebud komma och gå, vagnar rulla
af och an, furstar och hertigar samlas i konun-
gens audienssal; man lyssnar med spänning till
hvarje Gustaf Adolfs ord, ty blott ett litet ord
kan hvålfva troner och krossa länder.

Ett glädjejubel går genom de protestantiskes
leder. I dag är segerens dag, frihetens dag! Påf-
vens makt är förintad, jesuiterna flydda; hvar
och en får tänka hur den vilja, bedja hur den
vill. Stor är Gud, som löst de förtrycktas bojar!

Mild och ädel står kungen i den lysande
kretsen. Härskare är han öfver nordens tappra-
ste krigare och jordens ypperligaste armé; som
fältherre äger han ej sin like. Tyskland ligger
för hans fötter, jordens store hylla honom och
tigga om hans gunst; men han ser intet, mär-
ker intet och hör intet, han vet blott att han är
ett svagt redskap i den Oändliges hand, hvars
värff han gått att uppfylla. Värffvet är fylldt,
Tyskland fritt och frihet åter på jorden!

Och medan man i Nyrenbergs salar genom
rader af glänsande fester firar den milde och store
konungen, vandra vakterna af och an vid lägrets
eldar; de hafva rikligt af alt, vinet flödar och
soldatkaskarna ligga breddfulla med mynt och
reliker från plundrade slott och fästen.

I tälten täljes om forna dar, om lysande be-
drifter och utståndna faror. Det perlande renska
vinet kommer blodet att pulsera, tankarna flyga
vida omkring, flyga till framtida ädla bragder
för ljus, frihet och fosterjord och stanna vid
hemmen där uppe i nordanskogen vid norrskens-
bergen och kämpars kummel.

En soldat stiger upp, griper sin bågare, en
bräddfylld stormhatt, och sjunger:

»I Finland där åto vi rofvor och gröt
Och drucko vårt spisöl uppå.
Vi gingo så magra som Faraos nöt
För plojen att plöja ock så.
Vi förde vår påse att malas till kvarn
och gingo i kyrkan beskeliga barn.
Den första bågaren hurrah,
Kamrater skall Finland ha!

Sen drogo vi fjärran med svärdet i hand
Att slåss på en främmande jord
Vi bjödos af Tilly på frukost ibland
Och gjorde besked vid hans bord

Och påfven han bjöd oss att draga för hin,
Vi kysste hans nunnor och drucko hans vin.
Den andra bågaren hurrah
Kamrater, skall påfven ha!

Och blöda vi stundom vårt rödaste blod
Så blöda och drufvorna sitt
Och slåss vi för kungen med ridderligt mod
Så slåss han för oss: vi ä' kvitt.
Sen draga vi ater från drufvornas sköt
Tillbaka till hemlandets rofvor och gröt
Den sista bågaren hurrah
Kamrater skall kungen ha.

Sången förklingar sakta i den milda som-
marnatten. Månen går upp och gjuter sitt silf-
verflor öfver Nyrnbergs härliga bygder.

På vallarna vandra vakterna af och an.
— Drömmande flyger blicken öfver den trolska
näjden, tankarna vandra från söderns rika län-
der och öfverflöd till den karga och arma foster-
jorden, minnet söker åter hembygdens torftiga
kojor. — Och så drömma de om framtid för sitt
fosterland, om ljus och frihet för sin älskade Nord.

Sverige på höjden af makt och ära, hviska-
de tomten! —

Nu skola vi se fortsättningen!

Cristina och Carlarna.

Nu äro vi inne i drottning Cristinas dagar. Trettio-åriga kriget är slut, den store Gustaf Adolf stupad och fred sluten.

Glöden i sagas härd speglar Mälarns dunkla vattens kifva. Det är natt i norden, en drömmande natt i augusti månad. Lekande fladdra små ljuslägor af och an, spegla sig i mälardjupet, blekna och försvinna: — det är reflexer ifrån Sveas stolta konungaborg, från de i ett enda ljushaf simmande fönstren. Glädje bor i borgens glada salar, fest aflöser fest, ekipager rulla af och an på hufvudstadens stenlagda gator, sporrar klinga, sändebud komma och gå, allt är lif och fröjd. — Glädje bor i norden!

Lysande ädlinga, snillrika vetenskapsmän, kärfva krigargestalter och ypperliga statsmän samlas uti konungaborgens salar: allt kretsar kring drottning Cristina, Gustaf Adolfs unga

sköna dotter, herskarinnan öfver ett af jordens yppersta riken.

Med slösande hand strör hon kring sig guld och lysande titlar, skänker slott och herregårdar, belönar förtjänster och sporrar snillen. Skämtet flödar, vinet perlar i blixtrande kristallpokaler och lekande flyga infallen i de lysande gelagen. Allt är spelande fröjd, sprittande lif!

Men när skämtets vågor gå som högst, när lifvet ter sig som den rosigaste dröm och sorgen som en falsk spökbild ifrån forna dagar, för evigt försvunna och för evigt begrafna, då stiger långsamt uti öster upp ett hotande moln, det växer, tätnar och kväfver friden i den stilla augustinatten. Blixtar ljunga, Mälarn lyser som ett haf af eld, skämtet tystnar, glädjen dör bort och förskräkt blickar drottning Cristina in i den kolsvarta natten. Hvar är nu lifvets rosiga dröm, hvar modet, som eldadt af söderns perlände viner skimrade i hofherrarnas välvärdade anletsdrag? — Allt är försvunnet, förgånget — och som falska vrångbilder stanna aftonens fröjder kvar i minnet. — Endast för starka andar och friska sinnen, endast för viljan och kraften i järn och stål, äger lifvet sanna fröjder och sanna sorger, minnen som aldrig blekna och svinna!

Förvirrad slår drottningen upp ett fönster, förskräkt följer hon blixtarnas lek. »Jag förstår

alt», mumlar hon, »därifrån skall det komma, när det engång kommer. Nattsvart öde hotar Sveas stolta rike, ljungande blixtar från österns ovädersmoln söka Svithiods ädla folk: ve mig, som förslusat rikets gods och guld, ve mig, som glömt »att den där säkrast står är fallet närmast!» Bort skall Gustaf Adolfs dotter, räddas riket, så är himmelens vilja!»

Ett år är förlidet. På Vasarnas tron sitter Gustaf Adolfs systerson, Karl X Gustaf.

Med kraftig hand griper han in i rikets styrelse. Alt ordnar sig, alt reser sig att upptaga kampen med det hotande oväldret, som sakta drager sig samman öfver nordén. —

Sveas härar segla åter öfver Östersjön. Det är Polen som utkastat stridshandsken, och inom en handvändning är Polen öfversvämmadt, Warschau taget och fred slutén; från Polen för Karl X Gustaf sina segervana skaror mot Danmark, hvilket i hemligt samråd med Polen tändt krigslågan i Europa.

Danmarks konung sitter lugn och trygg i sin hufvudstad, beskyddad af danska och holländska flottor. Men Karl X Gustafs ande bryter alla hinder. Öfver de frusna bältena går taget från ö till ö rakt mot Köpenhamn.

Ser du, det är ett af världshistoriens rykt-

baraste krigståg, hviskar tomtén. Hannibal och Napoleon gingo öfver Alpernas fjäll, Karl X för sina trupper öfver lätt frusna vattendrag, midt under tvänne fientliga flottors kanoner, omgifven af kringsvärmande fiendehopar rakt mot det stora Köpenhamn. Lysande är bragden, lysande den unge konungens snille!

Köpenhamn darrar, — ha, det ger vika; — fred är slutén och Sverige räddadt! —

Nu flytta vi oss åter några år framåt, säger tomtén och vänder kolen. Vi äro inne i Karl XI:s dagar. Karl X Gustaf föll som hans stora morbror på höjden af makt och ära: — då han bäst behöfdes, blef han lagd i graf och rikets styrelse lämnad åt en månghöfdad förmyndarstyrelse.

Ser du Gunnar, ovädersmolnet har vikit, men hänger allt fortfarande tungt vid horisontén i öster. Det begär blott tid för att åter med förnyad styrka bryta lös öfver Norden. Karl X Gustafs kraftiga hand dref det tillbaka; genom fredliga värf, genom trägen omvårdnad och rastlöst arbete för sitt stora rike söker sonén, Karl XI, hålla det på afstånd. Men, pass på, nu dignar äfven han under den tunga bördan, och femtonårig stiger Karl den XII upp på förfädernas tron! — Ser du oväldret, ser du hur det tättnar,

mörknar och samlar sig, nu spränger det sina band, nu bryter det lös!

Dock, än lefver vasakraften! Herskarviljan i all dess glans slår motståndet i bojor, och Karl XII skyndar från seger till seger. Vid Travental brytes Danmarks anfallsplaner, vid Narva stormar kung Karl med 8,000 man en fiendehär på 40,000, vid Klissov och Holoftsin drabbas Polen af samma öde.

Ovädersmolnet är drifvet på flykten, himmeln fri. Men det är blott för stunden: — dubbelt hotfullt samla sig änyo de skingrade skyarna; ett felgrepp blott, och allt skall åter bryta löst häftigare än någonsin förr! Och felgreppet göres. Konung Karl drager in i hjärtat af det stora Ryssland. Han vill uppsöka ulfven i dess ide och slå tsar Peser i midten af hans väldiga rike.

Vågadt, säger tomten! Från sådana färder har ännu ingen helskiinnad återvänt. Mins du Napoleon? Femhundrausen krigare förde han engång mot Moskova, han nådde det det, men med ej stort mer än femtusen vände han åter. Den som vågar mycket trotsar mycket! Karl XII kom äfven en dag åter, men han kom ensam. Hans stolta här fans ej mer!

Ser du Gunnar hur skyarna hänga tunga öfver vår Nord? Med Karl XII sjönk Sverige

ned från sin stormaktsställning. Förr eller senare skulle den brustit, förr eller senare skulle riket störtats utför branten. Slutet blef sorgligt, fallet blef svårt, men det blef Sverige värdigt.

Karl XII avslutar Nordens hjälteålder. Han är denna ålders sista väldiga personlighet, länken, som förenar grånad forntid med dunkel nutid.

Vacker var hans lefnad, Gunnar, väldig hans kamp, ädelt hans fall, Han kände blott ett: det rätta; han kunde blott ett: falla för sin tro.

Svekkfullt hade Polens och Rysslands herskare kastat sig öfver Karl XII:s fosterland, trööst hade de brutit sitt gifna herskarord. Ett herskarord var för Karl XII heligare än allt annat, svek hatade han mer än allt: därför skulle svekläggarna straffas och störtas, ty löftesbrytare finge ej beklåda herskaretroner.

Karl XII drog svärdet för sitt land och föll för sin sak. Han stred sin strid utan att svikta, och därför är han stor, därför är han hjälten bland hjältar. Det var hans rätt att kämpa för sitt land, men det var ej hans sak att kräfva straff af dem som felat. Förmåten ville konung Karl fylla högre maktens värf, och detta var hans fel, det menliga hos sveafolkets största hjälte.

Med Karl XII sluta mina hjälteskatter. När han dog, stängdes slottets djupa hvalf för alltid.

Jag viste, att min tid var ute, att nya tankar och nya ideer skulle forma nyare tider och föra utvecklingen i andra banor — och så slöt jag mig in i mina kära gömmor. Jag tillhör det gångna, det dunkla och gömda, jag tillhör den tid då svärdet var allmakten på jorden och rätten det segrande våldet.

Du bor i ljusare dagar, Gunnar, i gryningen af andra tider. Ser du ej hur makten vikit ifrån svärdet, hur rätten frigjord lyser folkens dunkla stigar? Det rätta segrar ej mer i vapenbrak och kanoners dån, dess stridsmän äro andra, dess segrar andra.

Då våld och olag fordom drogo öfver jorden, smiddes plogen till svärd: nu bytes svärdet i pennan, pennan formar ordet, och ordet flyger med sanningens oemotståndliga makt öfver världen.

Förgäfves tornar sig våldet, förgäfves trotsa jordens stora den gudaborna; fram flyger ordet och våldet vacklar, klar lyser rätten och de stora bäfva. — Lugn, Gunnar, du bor i kampens hvirvel, din blick är skymd, du ser blott hur allting rasar, hur allting kämpar och allting jäser. Du ser blott hur blixterna ljunga, hur rätten förtrampas, hur herskarord brytas och folk begrafvas i kampens vågor: du ser ej hur saningen sakta går från seger till seger, hur tronerna vackla under lagbrytarnes fötter, hur

våldet som störst är fallet närmast. — Fram går det, Gunnar, fram oemotståndligt! Förgäfves skocka sig molnen åter kring vår älskade Nord, förgäfves dundrar än en gång det oväder, som fordom växte i drottning Cristinas dagar. Det slog till under Carl XII; Gustaf den III:s glada dagar voro blott en solglimt i töcknen; det samlade sig ånyo år 1808 och lösrykte fosterlandet från Sverges modersköte, för att åter den 15 februari 1809 krossa, hvad då blef lämnat. Hotfull är din tid, Gunnar, hotfull mer än någonsin; men frukta intet! Det våld som rasar värst, är undergången närmast, och den brasa som flammar högst är snabbast brunnen. Fostradt är ditt folk i lidanden och sorger, frihet har det sökt sekel efter sekel; natt hänger tungt öfver Suomis land, men, Gunnar, *när natten är som tyngst, då är äfven dagen närmast.*

Hur tomten försvann och Gunnar kom hem.

Tomten vände om glöden. Lågorna flammade upp. Hvalfven strålade i det klaraste ljus. Det blixtrade, blänkte för Gunnars ögon. Soldater, krigare, furstar, slott, borgar och städer drogo i virrvarr förbi. Så brakade det till! Gunnar glömde allt och tänkte intet; han bara tyckte att han flög och flög, tills slutligen — — — hvar var han?

Gunnar gnuggade sina ögon och såg upp. Märkvärdigt! Det var ju hans fader som stod lutad öfver honom.

Gunnar såg in i de kära anletsdragen, såg och såg, och — slog så slutligen sina små armar om faderns hals:

»Om du viste, far, hvar jag varit, om du viste hvad jag sett!»

Och så berättade Gunnar om tomten i slottet, om de underbara hvalfven och många salsarna, om slottets forntidsminnen och sofvande

hjältar och om de fladdrande lågorna i Sagas underbara härd.

Småleende lyssnade Gunnars fader. Han var glad öfver att hafva funnit sin son efter en natts oafbrutna letande i slottets otaliga vinklar och vrår. Först då morgonrodnaden kastade sitt rosiga skimmer genom gluggarna i den gamla borgen och de dystra hvalfvens mörker tvangs att vika för dagningens första rena strålar, fann han sin Gunnar sofvande med det lilla hufvudet djupt nedsjunket i famnen. Hans gosse hade sofvit tungt och godt efter aftoneus lek och ras, minuterna hade flugit och blifvit timmar, timmarna hade knutits samman till natt, och så hade tiden hastigt gått undan.

Åhja! Gunnar hade sett mycket, hört mycket och genomlevvat mycket; kanhända var allt verklighet, kanhända blott en dröm, — men hvad var väl själfva lifvet annat?

»Ser du Gunnar,» sade hans far, »alla små gossar hafva sina goda skyddsandar, och när de råka vilse i lifvet, så kan det hända, att en liten tomte stiger fram, visar dem historiens och sagans underbara land samt hviskar glada drömmar äfven uti dunkla källarhvalf.»

Så går det alla goda gossar!

